

BELGESEL

MADIMAK KATLIAMI HAFIZA MERKEZİ VE ÇOK KÖTÜ BİR ŞEY OLDU - MADIMAK KATLIAMI VE ÖTESİ ÜZERİNE BİR FİLM

Süheyla Tolunay İşlek

Çok Kötü Bir Şey Oldu

Madımak Katliamı ve Ötesi Üzerine Bir Film

A Terrible Thing Happened

Film on the Madımak Massacre and Beyond

ÜMİT KIVANÇ

Beatriz Sarlo, *Geçmiş Zaman - Bellek Kültürü ve Özneye Dönüş Üzerine Bir Tartışma* adlı kitabında tarafsızlık iddiasında bulunmadan, acıları çoğaltmadan, kısaca kendimizi kandırmadan, toplumsal belleği nasıl oluşturabiliriz, diye sorar. Bu sorunun cevabı olarak da demokrasinin yeniden inşası için kurbanların söz sahibi olup devletin çektiği acılara tanıklık etmeleri, hikâyelerinin kanıt işlevi

görmesinin önemli olduğunu söyleyen **Sarlo** "Anlamak hatırlamaktan daha önemlidir." diye de uyarır. Bu iki yönü olan bir uyarıdır. **Susan Sontag** "Anlamak için mutlaka hatırlamak gerek." der ancak anlanacak olgu için hatırlanacak hakikatin kimin hakikati olduğuna dikkat edilmesi önemli bir ayırım oluşturuyor. Türkiye gibi çok güçlü bir devlet şiddeti pratiğinin olduğu bir ülkede genellikle dönemin iktidarına yakın duran ya da egemenin hizmetinde olan bir medya organında yazılanlar ve devlet görevlilerinin beyanları hatırlanır ve hatırlatılır. Zira Türkiye’de bir katliam ya da pogromdan sağ çıkanların anlatılarından açığa çıkan tanıklıklar ana akım medya kuruluşlarında kendine yer bulamaz ve dolayısıyla toplumun geniş kesimlerine ulaşamaz. **Beatriz Sarlo**’nun bahsettiği tanıklıkların kanıt işlevi görmesi ya da bunların ceza yargılamalarında kullanılmaları ise mevzu bahis bile değildir. Demokrasi ve insan haklarının epey uzağında, oldukça dışlayıcı, milliyetçi ve tek boyutlu bir ulusal hafıza hüküm sürer ülkede. Ancak son yıllarda -her ne kadar bugün de türlü şekillerde devlet şiddeti ve cezasızlık devam etse de- şiddet mağduru ve öteki addedilen kesimlerin çabalarıyla ve sivil arşiv girişimleriyle birlikte tanıklık toplama, bunları belgeleme gibi hafızalaştırma çalışmaları adına önemli işler yapılıyor. Örneğin ağır insan hakları ihlallerine uğrayan birçok grup ve bireyle ilgili çeşitli formatlarda hafızalaştırma projeleri hazırlanıyor, hafıza merkezleri kuruluyor.¹ Temel amaçları toplumun geniş kesimlerine ne olup bittiğinin duyurulması ve katliamlar hakkındaki sorumlulukların altının çizilmesi olan hafıza merkezleri geçmişle hesaplaşma mücadelesinde ve hafıza sahalarının oluşumunda çok önemli bir role sahip.

Bu hafıza merkezlerinden bir tanesi de Madımak Katliamı Hafıza Merkezi². "Bir Daha Asla!" mottosuyla³ işe başlayan ve projelerini hayata geçiren merkez 2 Temmuz 1993’te 33 kişinin yakılarak öldürüldüğü Sivas Katliamı’nı, katliamın öncesini, sonrasını, bugüne yansıyan uzantılarını, Alevi kültürünü, Alevilerin Türkiye’deki yaşama koşullarını, uğradıkları baskı ve katliamları yaklaşık üç yıllık bir çalışmayla ve katliamdan sağ çıkan kişilerin tanıklıklarını temel alarak aktarmaya çalışıyor. Dünya’daki ve Türkiye’deki Alevilerle ilgili çalışma yapmak

¹ Memorializeturkey.com, "Türkiye’de Hafızalaştırma" ([bağlantı](#))

² Madimak.info, "Madımak Katliamı Hafıza Merkezi" ([bağlantı](#))

³ Arjantin’deki askeri diktatörlük döneminde kişilerin zorla kaybedilmesini açıklığa kavuşturmak ve soruşturmak amacıyla 1983 yılında Arjantin hükümeti tarafından Kişilerin Kaybolması Ulusal Komisyonu (CONADEP) kuruldu ve komisyon, Eylül 1984’te yayınlanan "Bir Daha Asla" anlamına gelen "Nunca Más" Raporunu yayınladı.

isteyen herkes için kaynak olacak, oldukça geniş bir belge ve tanıklık serisini bir araya getiren Madımak Katliamı Hafıza Merkezi toplam beş ayaktan oluşuyor: Sözlü Tarih, Dijital Kütüphane, Sanal Müze, Web Belgesel ve **Ümit Kıvanç'ın Çok Kötü bir Şey Oldu - Madımak Katliamı ve Ötesi Üzerine Bir Film** isimli belgeseli.

Bütün bu projelerden, merkezin 29 Haziran 2024 tarihinde İBB Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda gerçekleştirdiği ve yaklaşık 9 saat süren İstanbul gösterimi sayesinde haberdar olma imkânımız oldu. Alevi canlarla yan yana, dayanışarak geçen bir günün ardından aklımızda tanıtım kitapçığındaki şu cümleler ve Madımak Katliamı Hafıza Merkezi'nin hepimize hatırlattığı hafıza yükünü olabildiğince çok kişiye aktarma sorumluluğu vardı:

2 Temmuz 1993'te, Türkiye'nin tam ortasında, Sivas'ta, Alevilere yönelik bir pogrom gerçekleşti. Aralarında çocukların, gençlerin, yazarların, şairlerin, müzisyenlerin ve düşünürlerin olduğu 33 can Madımak Otel'i'nin yakılmasıyla katledildi. Pir Sultan Abdal Kültür Etkinlikleri'nin ikinci günüydü. Sivas Valiliği ve Kültür Bakanlığı'nın desteklediği bu etkinlik Alevi inancına mensup olanların manevi önderi, halk ozanı Pir Sultan Abdal'ın fikirlerini, şiirlerini ve türkülerini tanıtmak içindi. 33 kişinin

Sivas'ta bulunma amacı buydu; yazarlarla okurları buluşturmak, şiir okumak, türkü söylemek, semah dönmek, tiyatro oyunu sahnelemek, şehri kültür ve sanatla şenlendirmek... Şeriatçılar ve faşist odaklar ise buna karşıydı. Bu yüzden 2 Temmuz günü cuma namazından çıkıp sokaklarda şeriat sloganları atmaya başladılar. Etkinliğe katılanların bir kısmı korunmak için Madımak Otel'i'ne sığındı. Gözü dönmüş binlerce kişi bir anda otelin etrafını sardı. Devletin kolluk kuvvetlerinin müdahale etmediği bu saldırılar 8 saat sürdü. 2 Temmuz 1993'te, Türkiye'nin tam ortasında, bir otel içinde, 33 insan yakılarak katledildi. Her şey devletin gözleri önünde oldu ve Madımak katliamı yalnızca 33 kişinin değil, insanlığın katledildiği bir tarih olarak hafızalara kazındı.

Madımak Katliamı Hafıza Merkezi'nin hayata geçirdiği projenin birinci ayağında ve temelinde sözlü tarih çalışması var. Adalet ve hafıza mücadelesinde çok önemli bir yere sahip olan tanıklık kavramına dayanan sözlü tarih çalışması kapsamında yaklaşık 129 kişiyle görüşme yapılmış. Görüşmelerin bir kısmı 2 Temmuz 1993'te Sivas'ta yakılan otelden sağ çıkan ya da orada evlatlarını, eşini dostunu kaybeden insanlarla, bir kısmı Alevi kuruluşlarının o zamanki yetkilileriyle, yerel yöneticilerle yani katliamla ilgili kimselerle yapılmış. Görüşmelerin bir diğer kısmı da katliamı daha derinlemesine değerlendirebilecek, katliamı tarihsel bağlama oturabilecek ya da bu tip katliamların, pogromların dünyadaki benzerleriyle bağlantısını kurup teorik bir yaklaşım getirebilecek akademisyenler, hukukçular ve gazetecilerle yapılmış.

Madımak Kütüphanesi

Filtrele - Sırala

Türler

- Gazete (1893)
- Fotoğraf (607)
- Hukuki metin (486)
- Etmera (401)
- Süreli Yayın (217)

Daha fazla

Yıllar

- 1990-1999 (3195)
- 1980-1989 (216)
- 2010-2019 (132)
- 2000-2009 (80)
- 1970-1979 (52)

BİYOGRAFİLER

EFEMERALAR

FOTOĞRAFLAR

GAZETELER

AKADEMİK KAYNAKLAR

KÖTÜLÜĞÜN SÜRELİ YAYINLAR MADIMAK

Projenin ikinci ayağı; dijital kütüphane, diğer adıyla Madımak Kütüphanesi.⁴ Burada Madımak Katliamı'yla ilgili her ne bulunabilirse var: biyografiler, efemeralar, fotoğraflar, videolar, gazete kopyaları, süreli yayınlar, mahkeme dosyaları, akademik makaleler, hukuki metinler, raporlar... Bu belgelerin hepsi kütüphanecilik mantığına göre sistematik bir biçimde bir araya getirilmiş. Türlerine, içeriklerine, arşiv sahiplerine, yıllara ve konularına göre sınıflandırılmış. Tarih aralığı olarak 1930-1999 arasının alındığı ve bölümlenimin 10 yıllık sürelerle yapıldığı dijital kütüphanede örneğin 1990-1999 arasına ait -90'lı yılların yakıcılığını vurgularcasına- tam 3195 adet belge var. Dijital kütüphanedeki konu dağılımı da oldukça geniş: Şeriatçı örgütlenme, Ankara DGM, Temel Karamollaoğlu, Ahmet Karabilgin, Güvenlik Güçleri, Refah Partisi, Tansu Çiller, Teşhis Tutanağı, SHP, Aziz Nesin, Şeytan Ayetleri...

Projenin üçüncü ayağı olan sanal müze, katliamda hayatını kaybeden 33 can için özenle hazırlanmış.⁵ Madımak Otel'i'nin bir utanç müzesi olması için aileler yıllardır mücadele ediyor. Madımak Katliamı'nın ertesinde yeniden inşa edilen binayı Alevi kuruluşları bir hafıza mekânı, bir müze haline getirmek istemekte. Hatta binayı satın alma girişiminde bulunsalar ve bina sahibi satmaya gönüllü olsa da başarılı olunamamış ve 33 canın diri diri yakıldığı binanın alt katında bir kebabçı açılmış, tam 14 yıl boyunca da açık kalmış. 2010 yılında kebabçı kapatılarak bina kamulaştırılsa da buranın müze yapılma teklifi yine kabul edilmemiş ve 2011 yılında bina 'Sivas Bilim ve Kültür Merkezi' adı altında ve temel

⁴ Kutuphane.madimak.org, "Madımak Kütüphanesi" ([bağlantı](http://Kutuphane.madimak.org))

⁵ Sanalmuze.madimak.org, "Madımak Sanal Müzesi" ([bağlantı](http://Sanalmuze.madimak.org))

amacı orada bir katliam yaşandığını gizlemek olan bir yer haline getirilmiş. Madımak Katliamı Kültür Merkezi bütün bunların üzerine yakılan Madımak Otel'i'nde hayatını kaybetmiş 33 canın anısını yaşatmak için bir sanal müze kurmak için kolları sıvamış. Bu sanal müzede otel odaları katliamdan önceki haliyle kopyalanmış ve kaybedilen her can için üç boyutlu bir oda yapılmış. Odalara ilk tıkladığında “Bu oda Madımak Otel'i'nde katledilen canımız onuruna kurgulanmıştır. Onun sesi ve soluğu bu odada yankılanmaktadır, ondan geriye kalan izler bu odada saklıdır. O sesi duyup o izleri takip ettiğimizde, canımız işte o zaman Madımak'ın küllerinden yeniden doğacak ve devri hep daim olacaktır...” sözüyle karşılarız. Odaların duvarlarındaki herhangi bir şeye tıkladığında ise katliamda kaybedilen kişinin fotoğraflarına, çocukluk eşyalarına, sevdiği bir manzaraya ya da icra ettiği bir türküye ulaşabilir. Sanal Müze bütün ailelerin evlerine gidilerek belge ve bilgi toplanıp her bir özel eşyanın 3D modellenmesi ve fotoğraflarının çekilmesi yoluyla oluşturulmuş. Bütün odaların tasarımı bittikten sonra ise bir zoom buluşması yapılarak hazırlanan odalar tüm ailelere gösterilmiş, buluşmaya katılamayan ailelere ise metinler gönderilmiş. Bugün Madımak Otel'i'nin küllerinden bir sanal müze doğmuş olsa da binanın bir utanç müzesi haline getirilme mücadelesi hiç bitmeyecek.

Madımak Katliamı Hafıza Merkezi'nin dördüncü ayağı ise web belgesel.⁶ Yaklaşık iki senede hazırlanan web belgeselde illüstrasyonlardan fotoğraflara, arşivin toparlanmasından sözlü tarih çalışmasına, grafik tasarımlardan metinlerin editörlüğüne, fotoğrafların düzenlenmesine, çevirilerin yapılmasına 100'den fazla kişinin emeği var. Sivas, Ankara, İstanbul ve Berlin bölümlerinden oluşan web

⁶ Webbelgesel.madimak.org, “Alacakaranlıkta 30 Yıl, Madımak Katliamı Web Belgesel” ([bağlantı](#))

belgesel, ilk bakışta bir web sayfasındaki uzun bir metin gibi görünse de seçilen başlıklara tıkladığında ilgili bir belgeye, bilgiye, ses dosyasına, görüntü dosyasına, fotoğrafa, videoya ulaşabiliyor. Özellikle Sivas bölümünde 2 Temmuz 1993'te yaşanan katliam; tanıklıklar, yorumlar ve videolarla desteklenmiş olarak ve kronolojik bir akışta aktarılıyor. Sivas bölümünden sonra Ankara ve İstanbul kısmına geçildiğinde buralarda yapılan cenaze törenlerine, Türkiye ve dünyanın farklı yerlerinde yapılan anma törenlerine ve anıtlara yer veriliyor. İstanbul bölümünün Babıali sekmesinde **Aziz Nesin**'i suçlayan gazetelerin, yayın organlarının Madımak katliamının yaşandığı günlerdeki tavırları, yayınladıkları haberler ve manşetlerin içeriklerine ulaşabiliyor.

Madımak Katliamı Hafıza Merkezi'nin beşinci ve son ayağı ise **Ümit Kıvanç**'ın belgeseli: *Çok Kötü Bir Şey Oldu - Madımak Katliamı ve Ötesi Üzerine Bir Film*. Yaklaşık 4,5 saat süren ve iki bölümden oluşan belgesel aslen sözlü tarih için yapılan görüşmelerden yararlanarak hazırlanmış. **Ümit Kıvanç**'ın kurgu ve yorumuyla hazırlanan belgeselin değindiği -Sivas Katliamı'yla ilgili başka belgesellerde görmediğimiz- iki önemli nokta var. İlk nokta hem aile yakınlarının hem de akademisyenlerin Sivas katliamının şeriatçı bir kalkışmadan ibaret olmayıp

çok boyutlu, çok katmanlı bir katliam olmasına açıkça ve cesurca vurgu yapması. İkinci olarak da kronolojik olarak ilerleyen olaylar akışının arasına eklenen, katliamda kaybedilen 33 canın hepsiyle ilgili bölümlere yer verilmesi. Zaten belgeselin açılışı kardeşini kaybeden bir ablanın “*Benim kardeşim niye Sivas’tan dönmedi?*” sorusu ve bir annenin “*Çok kötü bir şey oldu.*” sözüyle başlıyor. Belgesel devam ettikçe eskiden Alevi köylerinde Cemevleri olmadığını, Alevilerin cemlerini gizlice yaptıklarını, köylerde bir tane bile Alevi dükkânı bulunmadığını, Alevi çocuklarının okuyacak paraları olmadığı için hep yatılı okullarda zor şartlarda okuduğunu, sömestr tatillerinde öğretmenler tarafından “*Alevi çocuklar okumasın, büyüyünce başımıza bela olurlar.*” denilerek dövüldüğünü öğreniriz.

1950’lilerden itibaren Alevilere yönelik şiddet olaylarından bahseden, Sivas’ın köylerinin birçok kereler göç verdiğini söyleyen tanıklar -belki bazılarımızın daha önce duyduğu- **Necip Fazıl Kısakürek**’in Aleviler için söylediği “bahçemizden sökülüp atılması, yolunması gereken ısırgan otları” ithamını ve **Nurettin Topçu**’nun Alevilik için sarf ettiği “tarikatları kalbinden vuran, bozuk zihniyet” hakaretini aktararak Alevilere karşı nefret hafızasının bu topraklarda hiç dinmediğini belirtirler. Akademisyen **Yektan Türkyılmaz**, Türkiye’deki Kızılbaş düşmanlığının, Avrupa’daki antisemitizme benzetilebilecek türden bir düşmanlık olduğunu, başka birçok örnekle birlikte örneğin 1961’de Maraş’ta Alevi Kızılbaş nüfusun neredeyse darmadağın olduğunu ifade eder. Bir başka konuşmacı 5 Haziran 1966’da Muğla’nın Ortaca kasabasında daha çok Abdalların yaşadığı bir Kızılbaş köyüne silahla saldırıldığını ve bu esnada politikacıların, Türkiye’de Alevi Sünni sorunu olmadığını söylediğini aktarır. Ortaca Olayları olarak da bilinen bu saldırı Dersim, Maraş, Malatya, Erzincan, Çorum, Sivas ve Gazi’yi bilen birçok kişinin bile bilmediği bir bilgidir örneğin.

Belgeselde 2 Temmuz’da yaşanan katliam ayrıntılarına geçmeden önce 90’lı yıllara odaklanılır. 1990’lardan itibaren Alevilerin giderek artan bir biçimde Alevi kimlikleriyle kamusal alanda var olmaya başladığına, Alevi araştırmacı yazarların kaleme aldığı Aleviliği anlatan birçok kitabın basıldığına, hatta Alevilerin ilk defa bakanlık düzeyinde görev aldığına, kısaca kaynağını Alevilikten alan bir toplumsal hareketin varlığına değinilir. Dolayısıyla **Çok Kötü Bir Şey Oldu - Madımak Katliamı ve Ötesi Üzerine Bir Film** sadece 2 Temmuz tarihli Madımak Katliamı’nı konu almaz. O günlere kadar, özellikle bir yıl öncesine kadar Alevilerin bu ülkede yaşadığı koşullara, 1993’te yaşanan katliamın önünü açan bir durum

olarak 1992'deki Banaz'da yapılan festivalde ortaya çıkan Alevi canlanması olarak adlandırılan olgu gibi birçok ayrıntıya değinilir. 2 Temmuz'daki Pir Sultan Abdal'ı anma şenlikleri hazırlık sürecindeki tartışmalar, ardından o günün nasıl cereyan ettiğine dair tanıklıklara çok ayrıntılı olarak yer verildikten sonra belgeselin ikinci yarısında katliamın yapısı, örgütlülüğü hakkındaki yorum ve analizler ağırlık kazanır. **Yektan Türkyılmaz**'ın bu tür katliamlarda devlet güçlerinin ya kayıtsız kaldığı ya da açık desteği olduğu yorumu kilit önem taşır. Sivas'ta 1993'te gelinen noktada İslamcıların devletin istediğinden daha fazla büyümesi, bağımsızlaşması ve iktidar talep etmesi nedeniyle başlarının ezilmesi gereken bir tehlike olarak görüldüğü konusunda birçok konuşmacı hemfikirdir. Dönemin Valisi **Ahmet Karabilgin** bir başbakanlık görevlisinin kendisine Sivas'ta belediye başkanlığını ilk defa Refah Partisi kazandığı için şehirdeki gerici unsurların oradaki gücünün ölçülmek istendiğini, şeriatçıların ne kadarının militan ne kadarının sempatan olduğunu anlaşılmak istendiğini, bunun için de Madımak'ta bu kitlenin test edildiğini ve olay yerine askerlerin geç gideceği bilgisini başından beri bildiklerini söylediğini ifade eder. Dönemin emniyet müdürünün kalabalığı niçin dağıtmadıkları sorusuna verdiği cevap: *"Biz dağılmaması için özen gösterdik. Alevi-Sünni hassasiyeti olan farklı mahallelerde sokak çatışmaları başlar endişesi ile eylem başlatanların dağılmalarını sakıncalı bulduk."* olur. Sayıları kısa bir sürede 1000 kişiden 13.000 kişiye ulaşan kalabalığın dağıtılmamasının bir diğer amacı da saldıran kitlenin katliamcı, insan yakan, çağdışı, gerici imajlarının güncellenmesine duyulan ihtiyaçtır. Son olarak da devlet nezdinde, toplumda gittikçe görünür olan Alevilerin İslamcı tehlike karşısında devlete yedeklenen, sol olmaktan çıkan bir konuma doğru çekilmesi gerekliliğidir. Tarihi bir devlet refleksi olarak da "benim yanımda yer alırsan seni korurum" refleksiyle Madımak Katliamı'ndan sonra Sivas'taki Alevi köylüleri korucu yapılmak istenir. Bu noktada **Ayşe Çavdar**'ın Madımak'ta benzin taşıyan kitlenin, devletin ruhunu temsil ettiği ve Türkiye toplumunun, toplum olma niteliğini yitirmesinde devletin çok büyük rolünün olduğu yorumu durumun genel bir özeti gibidir. Bütün bu süreçte medya da "hak ettiler, tahrik var, basiretsiz Vali, **Aziz Nesin** yüzünden oldu" gibi, ölenlerin, yazarların suçlu kılındığı ötekileştirici bir dil kullanır.

Belgeselin sonunda katliamın değerlendirilmesi, katliamın arkasından yaşanan mahkeme sürecindeki bir takım can yakıcı noktalar var. En üzücü olan noktalardan biri yakınlarını kaybeden tanıkların mahkeme sürecinde uğradığı hakaretler ve

gördükleri saygısız muameleler. Daha da üzücü olansa mahkeme süreci ve sonrasında katillere sınırsız bir hoşgörüyü davranılması, sanıklara gereken cezaların verilmemesi. Örneğin 33 sanık hakkında verilen idam cezası sonradan ağırlaştırılmış müebbet hapse döner. Hapis cezasına rağmen birçok sanık yurtdışına gider, Almanya'da evlenir, oturum izni alır, iş bulur; sanki yargılanmayacaklarına dair garanti verilmiş gibidir. DGM başsavcısının “örgüt yok, tahrik var” sözleri, davanın avukatlarının her birinin dava sonrası bazı resmi kuruluşlarda çok yüksek görevler edinmeleri de katliamın sistematik ve birtakım siyasi odaklarla ilişkili olarak gerçekleştiğini gösterir nitelikteki diğer can yakıcı ayrıntılardır. Belgeselin çizmeye çalıştığı bu ana hatlar ve ortaya koyduğu hakikatler yaşananların sertliğini, kurumsallığını, köklülüğünü, yapısallığını, sürekliliğini, yakın bir gelecekte bile devam edebilecek niteliğini anlamımıza hizmet ediyor. Sonuç olarak **Ümit Kıvanç, Çok Kötü Bir Şey Oldu - Madımak Katliamı ve Ötesi Üzerine Bir Film** belgeselinde geçmişle hesaplaşma meselesini yaşamış, bitmiş bir geçmişle, onunla ilişkisi olmayan bir şimdi arasındaki ilişki olmaktan çıkarıp, geçmişin şimdide devam eden süreklilikleri üzerinden yorumluyor ve olağanlaşan bir olağanüstü halin hüküm sürdüğü, devlet şiddetinin yoğun olarak hissedildiği bir coğrafyada felaketi anlatma yükümlülüğü üstleniyor.